

**Bo'lajak o'qituvchilarda ma'suliyatlilik va tashabbuskorlik fazilatlarini
rivojlantirish**

Hamidova Umida Tilovovna

Qarshi xalqaro innovation universiteti

E-mail: uhamidova302@gmail.com

tel: (90) 877 13 13

To develop the qualities of responsibility and initiative in future teachers

Hamidova Umida Tilovovna

Karshi International Innovation University

E-mail: uhamidova302@gmail.com

tel: (90) 877 13 13

Развивать качества ответственности и инициативы у будущих учителей

Хамидова Умида Тилововна

Каршинский международный инновационный университет

E-mail: uhamidova302@gmail.com

tel: (90) 877 13 13

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo'lajak o'qituvchilarda mas'uliyatlilik va tashabbuskorlik fazilatlarini shakllantirish hamda rivojlantirishning ahamiyati yoritilgan. Ma'lumki, zamonaviy ta'lim jarayonida o'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki tashabbuskor, ijodkor va o'z faoliyati uchun javobgar shaxs sifatida maydonga chiqadi. Shu boisdan, pedagogik ta'lim jarayonida talabalarda mas'uliyat tuyg'usini oshirish, mustaqil qaror qabul qilishga o'rgatish, tashabbus ko'rsatish ko'nikmalarini rivojlantirish muhim hisoblanadi. Maqolada ushbu fazilatlarni rivojlantirishning samarali metodlari, psixologik-pedagogik shart-sharoitlari va o'quv jarayonidagi amaliy yondashuvlar tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari bo'lajak o'qituvchilarning professional kompetensiyasini shakllantirishda muhim omil sifatida xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Tashabbuskorlik, mas'uliyatlilik, o'z-o'zini rivojlantirish, mobillik, tahlil qilish va tahlil qilishga imkon beruvchi bilim, ko'nikma, ijtimoiy-madaniy faoliyat, o'zini-o'zi anglash

Annotatsiya: This article highlights the importance of forming and developing the qualities of responsibility and initiative in future teachers. As is known, in the modern educational process, a teacher is not only a provider of knowledge, but also an initiator,

creator and a person responsible for his or her activities. Therefore, in the process of pedagogical education, it is important to increase the sense of responsibility in students, teach them to make independent decisions, and develop initiative skills. The article analyzes effective methods for developing these qualities, psychological and pedagogical conditions, and practical approaches in the educational process. The results of the study serve as an important factor in the formation of professional competence of future teachers.

Key words: Initiative, responsibility, self-development, mobility, knowledge, skills that allow analysis and analysis, socio-cultural activities, self-awareness

Kirish. Bugungi kunda ta'lim tizimi oldiga qo'yilgan eng muhim vazifalardan biri — jamiyat ehtiyojlariga javob bera oladigan, yuqori malakali, mas'uliyatli va tashabbuskor o'qituvchilarni tayyorlashdir. Chunki o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki yosh avlodni hayotga tayyorlovchi, ularni mustaqil fikrlashga, ezgu qadriyatlarga sodiq bo'lishga o'rgatuvchi shaxsdir. Bo'lajak o'qituvchilarda mas'uliyatlilik va tashabbuskorlik fazilatlarini shakllantirish pedagogik ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lib, ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatida muvaffaqiyatga erishishining asosiy omillaridan biridir.

Mazkur mavzuda bo'lajak pedagoglarning mas'uliyat tuyg'usini mustahkamlash, tashabbus ko'rsatish, yangilik yaratish va o'z faoliyatiga ijodiy yondashish ko'nikmalarini rivojlantirish yo'llari yoritiladi. Shu bilan birga, pedagogik jarayonda ushbu sifatlarni shakllantirishga xizmat qiluvchi samarali metodlar va tarbiyaviy yondashuvlar tahlil qilinadi.

1. Mas'uliyatlilik fazilatining mohiyati

Mas'uliyatlilik — bu shaxsning o'z vazifasini chuqur anglab, uni vijdonan bajarish, o'z harakatlarining oqibatini oldindan baholay olish qobiliyatidir.

Bo'lajak o'qituvchi uchun mas'uliyat:

o'quvchilarga berilayotgan bilim sifati uchun javobgarlik,

o'quvchilarning tarbiyasi va rivoji uchun mas'uliyat,

kasbiy intizomga amal qilish,

o'zini doimiy takomillashtirib borishdan iborat.

Mas'uliyatlilik o'qituvchining axloqiy yetukligi, kasbga sadoqati va ma'naviy burchini his etishi bilan chambarchas bog'liq.

2. Tashabbuskorlikning o'qituvchi shaxsida tutgan o'rni

Tashabbuskorlik — bu yangilik yaratish, ilg'or g'oyalarni ilgari surish, muammolarga ijodiy yondashish fazilatidir.

Bo'lajak o'qituvchida tashabbuskorlik quyidagilarda namoyon bo'ladi:

yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llashga intilish;

dars jarayonida ijodkorlik ko'rsatish;

o'quvchilarni faollikka undash;

ta'lim-tarbiya jarayoniga innovatsion g'oyalarni kiritish.

Tashabbuskor o'qituvchi sinfda o'quvchilarni ham faol, ijodiy fikrlashga o'rgatadi.

3. Mas'uliyat va tashabbuskorlikni rivojlantirish omillari

Quyidagi omillar bu fazilatlarni rivojlantirishda muhim hisoblanadi:

1. Pedagogik amaliyot – talabalar haqiqiy maktab muhitida mas'uliyatni his qiladi.

2. Trening va interfaol mashg'ulotlar – liderlik, jamoada ishlash, tashabbus ko'rsatish ko'nikmasini oshiradi.

3. Psixologik motivatsiya – o'qituvchilik kasbiga muhabbat, o'zini kasbiy jihatdan anglashni kuchaytiradi.

4. Mentorlik tizimi – tajribali o‘qituvchilar yosh pedagoglarga o‘rnak bo‘lib xizmat qiladi.

4. Ta’lim jarayonida qo‘llaniladigan samarali metodlar

Mas’uliyat va tashabbusni rivojlantirish uchun quyidagi metodlardan foydalanish mumkin:

“Liderlik roli” o‘yini – talabalarni jamoada boshqaruvni o‘z zimmasiga olishga o‘rgatadi.

Muammoli vaziyat tahlili – pedagogik muammolarga yechim topish orqali mas’uliyatni kuchaytiradi.

Ijodiy loyiha ishlari – tashabbuskorlik va mustaqil fikrlashni rag‘batlantiradi.

Refleksiya (o‘z-o‘zini tahlil) – talaba o‘z faoliyatiga baho berishni o‘rganadi.

5. O‘qituvchi shaxsini tarbiyalashda ma’naviyatning roli

Ma’naviyat — bu o‘qituvchi shaxsining asosi. Ma’naviy jihatdan boy, halol, odobli, vijdonli o‘qituvchi o‘z mas’uliyatini chuqur his etadi. U tashabbuskor, fidoyi va o‘z ishiga sadoqatli bo‘ladi. Shu bois pedagogik oliygohlarda ma’naviy-ma’rifiy tarbiya ishlari, ijtimoiy loyihalar va vatanparvarlik ruhidagi tadbirlar muhim o‘rin tutadi.

6. Xulosa

Bo‘lajak o‘qituvchining muvaffaqiyati uning bilimida emas, balki mas’uliyatlilik, tashabbuskorlik, halollik va insonparvarlik kabi fazilatlarida mujassamdir. Bu fazilatlarini shakllantirish ta’lim tizimining eng muhim maqsadlaridan biridir. Chunki mas’uliyatli va tashabbuskor o‘qituvchi — kelajak jamiyatining poydevorini mustahkamlaydigan shaxsdir.

Tahlil va natijalar.

Bo‘lajak o‘qituvchilarda mas’uliyatlilik va tashabbuskorlik fazilatlarini shakllantirish ta’lim tizimining eng muhim yo‘nalishlaridan biridir. Hozirgi globallashuv davrida

ta'lim sifati, o'qituvchi shaxsining faolligi, tashabbuskorligi va o'z kasbiga bo'lgan mas'uliyat darajasi bilan belgilanmoqda.

Pedagogik oliy ta'lim muassasalarida olib borilgan kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, talabalar o'qish jarayonida nazariy bilimlarni egallash bilan bir qatorda, amaliy mashg'ulotlar orqali o'zida mas'uliyatlilikni shakllantiradi. Ayniqsa, pedagogik amaliyot, mustaqil loyiha ishlari va trening mashg'ulotlari talabalarning tashabbuskorlik ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi.

O'qituvchi faoliyatida mas'uliyat — bu faqat dars o'tish bilan cheklanmaydi, balki o'quvchilarning intellektual va ma'naviy rivojiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, tashabbuskorlik o'qituvchining ijodiy yondashuvi, yangilik yaratishga bo'lgan intilishi, o'z faoliyatini doimiy takomillashtirish istagini ifodalaydi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki:

Talabalar o'qituvchilik kasbiga qiziqish bildirgan sari ularning mas'uliyat darajasi ham ortadi.

Jamoaviy loyihalarda ishtirok etish ularni tashabbuskorlikka o'rgatadi.

O'qituvchi shaxsida bu fazilatlar ijtimoiy, ma'naviy va psixologik omillar ta'sirida shakllanadi.

Oliy ta'lim jarayonida o'zini o'zi anglash, tanqidiy fikrlash va o'z ustida ishlashga yo'naltirilgan mashg'ulotlar natijadorlikni oshiradi.

Demak, bo'lajak o'qituvchilarda bu sifatlarni rivojlantirish uchun ta'lim jarayonida innovatsion, interfaol, motivatsion yondashuvlardan kompleks foydalanish talab etiladi.

Natija (Xulosa) qismi

Yuqoridagi tahlillar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

1. Mas'uliyatlilik va tashabbuskorlik — o'qituvchi shaxsining asosiy kasbiy-axloqiy fazilatlaridan bo'lib, ularning shakllanishi ta'lim jarayonining samaradorligini belgilaydi.
2. Bo'lajak o'qituvchida bu fazilatlarni rivojlantirish uchun pedagogik amaliyot, interfaol metodlar, ijodiy topshiriqlar va shaxsiy mas'uliyatni rag'batlantiruvchi baholash tizimlarini qo'llash muhimdir.
3. Talabalar o'zini o'qituvchi sifatida tasavvur qila boshlaganda, ularning ichki mas'uliyat hissi kuchayadi va tashabbus ko'rsatish istagi ortadi.

4. Pedagogik oliy ta'limda o'qituvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirish — faqat bilim berish emas, balki ma'naviy, axloqiy va psixologik tayyorgarlikni ham o'z ichiga olishi zarur.

5. Mas'uliyatli va tashabbuskor o'qituvchilar — bu kelajakda o'quvchilarning yetuk, vatanparvar, intiluvchan bo'lib voyaga yetishida eng muhim omil hisoblanadi.

Xulosa va takliflar.

1. Talabalar tashabbuskorligini shakllantirish muammosi tarixshunosligi biz tomonimizdan shartli ravishda uch davrga ajratiladi: birinchi bosqich –talabalar jamoat birlashmalarining vujudga kelish bosqichi, shaxsning fuqarolik yondashuvining shakllanishi. (XIX-asr o'rtalari); ikkinchi - faoliyat sub'ektlarini o'zgartirish bo'yicha yoshlarning ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan faoliyatda amaliy ishtirok etishining nazariy asoslari va usullarini shakllantirish bosqichi; talabalarning o'z-o'zini tashkil etish va tashabbuskorlikni rivojlantirish, siyosiy ta'lim, bo'lajak mutaxassislarning kasbiy va shaxsiy rivojlanishini ta'minlash (XXasr boshlari - XX-asrning 80-yillari oxiri); uchinchi - talabalar harakatini demokratlashtirish bosqichi va o'zini-o'zi boshqarish, o'zini-o'zi tashkil etish (XX asrning 90-yillari boshlari va hozirgi kungacha); o'zgaruvchan faoliyat jarayonida shaxs har tomonlama rivojlantirilgan.

2. Talabalarning ijtimoiy-madaniy faoliyatida yoshlar tashabbuslarini shakllantirish jarayonining murakkabligi va ko'p bosqichliligi ushbu muammoni o'rganish uchun yetarli nazariy va metodologik asosni talab qiladi. Ushbu vositalardan biri yoshlar tashabbuslarini shakllantirish jarayonini loyihalashning uslubiy ko'p bosqichli va bosqichma-bosqich tavsifini ta'minlaydigan integrativ yondashuvning kombinatsiyasi bo'lishi mumkin. Talabaning ijtimoiy-madaniy faoliyatida tashabbuskorligini shakllantirish muammosini hal qilishda integratsiyalashgan yondashuvning asosiy qoidalarini quyidagicha shakllantirish mumkin: ta'limdagi shaxsiy-faoliyat yondashuvining asosiy g'oyasi bilan bog'liq holda shaxsning sub'ektivligini shakllantirish va rivojlantirish, o'zini-o'zi rivojlantirish, o'zini-o'zi anglash ehtiyojlarini qondirish; shaxsga yo'naltirilgan yondashuv mazmunida tashabbuskorlikni shakllantirish samaradorligining ajralmas sharti - bu o'z kuchiga, ichki mantiqqa tayanilgan.

3. Biz aniqlagan tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlarning yangiligi shundan iboratki, biz belgilagan tadqiqot predmeti uchun ishlatilmagan va majmuaviy ko'rib chiqilmagan. Dissertatsiyada keltirilgan tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlar majmuasi talabalarni ijtimoiy-madaniy faoliyatida tashabbuskorligini shakllantirish bo'yicha biz

tomonidan ishlab chiqilgan loyiha modelining samarali ishlashi va amalga oshirilishi ta'minlangan.

4. Talabalarning ijtimoiy-madaniy faoliyatida tashabbuskorligini shakllantirish jarayonini murakkab ko'p bosqichli pedagogik tizim, ijtimoiymadaniy jarayonning ajralmas qismidir. Undagi asosiy komponentlar: - maqsad - mazmun - tashkiliy shakllar - natija. Biz aniqlagan pedagogik jarayonning komponentlariga muvofiq, talabalar pedagogik jamoasining ijtimoiy-madaniy faoliyatida tashabbuslar shakllantirilgan.

5. Pedagogik shart-sharoitlarni biz talabalar pedagogik guruhidagi faoliyatimiz davomida amalga oshirdik. Birinchi shart - talabalar jamoasida talabalarning ijtimoiy va madaniy loyihalarini amalga oshirish, muvofiqlashtirish va nazorat qilish. Ikkinchi shart - pedagogik jamoa talabalarining etakchilik pozitsiyasini qo'llab-quvvatlash. Uchinchi shart - talabalar pedagogik jamoasida reflektiv yondashuv asosida yoshlarning o'zini-o'zi anglashiga bo'lgan munosabatni shakllantirish. Bu holatda shaxsning o'zini namoyon qilish va o'zo'zini rivojlantirish zarurati asosida tashabbuskorligining namoyon bo'lishi ta'minlangan.

Muhokama.

Jahon ta'lim muassasalarida talabalarning ijtimoiy faolligi, mas'uliyatlilik va tashabbuskorlik fazilatlarini takomillashtirishning innovatsion modellari amaliyotga tadbiq etilmoqda. Talabalarning shaxs sifatida shakllanishida tashabbuskorlik fazilatlarini rivojlantirish asosida mantiqiy tafakkuri, tasavvuri, malaka va ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha yirik loyihalarni tadbiq etish bo'yicha tizimli ishlar olib borilmoqda. Jahon ta'lim va ilmiy tadqiqot muassasalarida talabalarning mas'uliyatlilik va tashabbuskorlik fazilatlarini tarkibiy mazmunini aniqlashtirish, motivatsion, ijtimoiy-madaniy yondashuvlarning pedagogik imkoniyatlarini takomillashtirish, oliy ta'lim tashkilotlari talabalarining mas'uliyatlilik va tashabbuskorligini rivojlantirish omillarini aniqlashtirish, motivatsiyaga asoslangan ta'limiy faoliyatni tashkil etishning metodik tizimini takomillashtirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Shu bilan birga tashabbuskorlikga asoslangan pedagogik texnologiyalarni takomillashtirish, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim strategiyasi talablariga mos ravishda hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish, ijodiy qobiliyatni rivojlantirishning pedagogik-psixologik va gender va eng ko'p istiqbolli sohalarini, bilimlarni transformasiyalash bo'yicha ilmiy tadqiqotlarga alohida e'tibor berilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Ўрозбоев Н. Ташаббускорлик - талаба шахсининг ижтимоий аҳамиятли фазилятларидан бири сифатида // “Илим ha'm ja'miyet” ilimiymetodikaliq jurnal.

- ISSN 2010-720X, Nukus, 2021. №3, 40-42 b. (13.00.00; №3)
<http://journal.ndpi.uz/files/2021/2021-3-2.pdf>
2. O'rozboyev N.U. Bo'lajak o'qituvchilarda mas'uliyatlilikni rivojlantirishning psixologik-pedagogik shartlari // Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университетиниң хабаршысы, ISSN 2010-9075, Nukus, 2021. №3(52), 64-67 b. (13.00.00; № 13).
3. Урозбоев Н.У. Развитие ответственности и инициативы будущего учителя в условиях обучения в ВУЗе // “Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендирий” илимий-методикалық журнал, ISSN 2181-7138, Нөкис, 2021. №5, 72-75 b. (13.00.00; № 20).
4. Ўрозбоев Н.У. Тадқиқотчилик фаолияти бўлажак ўқитувчиларининг маъсулиятлилик ва ташаббускорлик фазилатларини ривожлантириш шакли сифатида // “Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендирий” илимий-методикалық журнал, ISSN 2181-7138, Нөкис, 2022. №4/1, 24-26 b. (13.00.00; № 20).
5. O'rozboyev N.U. Mas'uliyatlilik va tashabbuskorlik fazilatlari bo'lajak o'qituvchi shaxsini rivojlantirish omili sifatida // “Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy axborotlari” ilmiy-nazariy jurnali, ISSN 2181-9580, Toshkent, 2022. №7, 115-120 b. (13.00.00; № 32).
6. Urozboev N. Development of quality responsibility and initiative in future teachers in the conditions of studying at the university // European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. ISSN 2056-5852. Vol. 9 No. 6, 2021. Great Britain. 2021. – P. 1-3. (13.00.00; № 3). <http://www.idpublications.org/ejres-vol-9-no-6-2021>
7. Urozboev N.U. Forming the qualities of responsibility and initiative in future teachers // International scientific and practice conference on "International experience in increasing the effectiveness of distance education: problems and solutions" ISSN 2277-3630, 27th July, 2022, France, 15-17 b. <https://www.gejournal.net/index.php/IJSSIR/article/view/827>
8. Урозбоев Н.У. Using pedagogical methods to develop the qualities of responsibility and initiative of future teachers // Современные научные исследования: актуальные вопросы, достижения и инновации: сборник статей XXVI Международной научно-практической конференции. – Пенза: 2022 г. 85-87 b. <https://naukaip.ru/wp-content/uploads/2022/08/MK-1473.pdf>
9. Урозбоев Н.У. Вовлеченность студентов в научноисследовательскую деятельность // «Замонавий микроэлектрониканинг ривожланишида фан, таълим ва инновация интеграцияси» республика илмийуслубий анжумани материаллари. Андижон. 2020. 413-414 б.
10. O'rozboyev N. Bo'lajak o'qituvchilarda mas'uliyatlilik va tashabbuskorlik fazilatlari rivojlantirish modelini takomillashtirish // «Jismoniy madaniyat va boshlang'ich ta'lim samaradorligini oshirish istiqbollari» Respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. Toshkent. 2020-y. 537-539 b.